

Ablonczy Balázs

BREVIÁRIUM KÉTELKEDŐKNEK*

Nyári Gábor: *A Sándor-palotától a ravatalig. Teleki Pál miniszterelnöksége, 1939–1941*. Kairosz, Piliscsaba–Budapest, 2015, 351 oldal, 3900 Ft

Magyarország történetének 1939 és 1941 közötti időszaka az, amelyről 1918–20, 1944 és az '56-os forradalom mellett vélhetően a legtöbbet írtak. Ettől természetesen még lehet új megállapításokkal kísérletezni a korszak történetéről. Különösen úgy, hogy a '60-as évektől meginduló feldolgozáshullám, C. A. Macartneytől Czettler Antalig vagy Becker Andrásig¹ döntően a külpolitikára koncentrált. És bár monografikus szinten nem történt meg a korszak belpolitikájának feltárása, csak az elmúlt 25 éven születtek olyan fontos résztanulmányok Teleki Pál kormányzásáról, politikai profiljáról, amelyek – a monografikus művek mellett – szintén említést érdemelnek.²

Ebben a kontextusban újat mondani nehéz, ámbátor nem lehetetlen. Erre kétféleképpen nyílik mód. Ha a szerző kutatás közben megszerzett tudásánál, olvasottságánál fogva egész egyszerűen túlnövi az elődöket, úgy, hogy azok korábbi munkái szinte adaléknak minősülnek az újonnan megszülető mű mellett. A másik lehetőség az, hogy egyes pontokon intéz támadást a kutatás addigi állításai ellen és radikálisan más téziseket fogalmaz meg. Mindkét eljárás elég sok olvasást és gyötrődést igényel.

Ehhez képest Nyári Gábor a korábbi kutatással ellentétes állításokat fogalmaz meg – jóllehet, igen óvatosan – egy szokatlan szerkezetű kötetben. A szerző öndefiníciója sze-

* Úgy tisztességes, ha e sorok szerzője jelzi: korábban volt egy pengeváltása Nyári Gáborral Teleki Pál halálának értelmezése körül. A cikkek elérhetők az interneten: ABLONCZY Balázs: *Teleki Pál halálai*, mandiner.hu 2016. március 31., http://tortenelem.mandiner.hu/cikk/20160331_ablonczy_balazs_teleki_pal_halaljai; illetve NYÁRI Gábor: „*Teleki Pál halálai*” – kérdések és kétségek, mandiner.hu 2016. április 3., http://tortenelem.mandiner.hu/cikk/20160403_nyari_gabor_teleki_pal_halaljai_kerdések_es_ketsegek.

¹ C[arlile]. A[y]lmer]. MACARTNEY: *Teleki Pál miniszterelnöksége 1939–1941*, Occidental Press, Budapest, 1993 (az *October 15th* című kötet vonatkozó fejezeteinek magyar fordítása, a teljes mű 2006-ban jelent meg magyarul); CZETTLER Antal: *Teleki Pál és a magyar külpolitika 1939–1941*, Magvető, Budapest, 1997. Legújabbban: ANDRÁS BECKER: *The Problem of the Hungarian Borders and Minorities in British Political Thought 1938–1941*, PhD Thesis, University of Southampton, Department of History, 2013 (eprints.soton.ac.uk/366605/1/Andras%20Becker%20PhD%20thesis.pdf).

² Néhány ilyen mű az elmúlt tíz évből, amelyeket a kutatásban Teleki-életrajzom (Osiris, Budapest, 2005) megjelenése óta fontosnak gondolok: ANSSI HALMESVIRTA: *Teleki Pál finnországi tanulmányútja 1924-ben*, *Történelmi Szemle* 2010/2., 189–208; KEMÉNYFI Róbert: *Teleki Pál utolsó államföldrajzi vízjója – A déli német ütközőállam magyar képzete*, I–II., *Kommentár* 2014/3., 44–70 és 2014/4., 21–42; BÁRDI Nándor: *Az otthon és a haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*, University of Jyväskylä, Faculty of Humanities, Hungarian Studies, Jyväskylä–Pécs, 2013; SZAVÁRI Attila: *Teleki Pál Erdély-politikájáról: értekezletek Erdélyben*, *Magyar Kisebbség* 2011/3–4., 191–282. (Ezeket Nyári jobbára figyelmen kívül hagyja.)

rint magát a korábbi, „marxista történetírás”, illetve a „másik oldal” alaptalan kutatási eredményei és teóriái közé helyezi (165), és centrális szerepet szán művének.

A kötetnek vannak formai gondjai, ezek nem lennének különösebben fontosak, ha valóban jó alapanyaggal lenne dolgunk. Bár a könyv lapszámozása a 351. oldallal zárul, a terjedelem kevesebb mint fele tekinthető főszövegnek, a többi mellékletek és életrajzi lexikon teszi ki, a bibliográfia és a névmutatók mellett. Nem teljesen világos, hogy miért volt szükség az ötvenoldalas biográfiagyűjteményre, amelyből jórészt ismert vagy internetről könnyedén beszerezhető adatok derülnek ki a korszak egyes politikusaairól. Emellett olyan, az 1939 és 1941 közötti köztörténetben minimális szerepet játszó figurák is szerepelnek, mint Benárd Ágoston, Herczeg Ferenc, IV. Károly király vagy Gömbös Gyula.

A szubjektíven összeválogatott mellékletek tovább erősítik az olvasókönyv-érzetet. Bár bevezetésük szerint „a kötet szerves részét képezik”, rendezővel bajosan fedezhető fel közlésükben. A több mint száz oldalt elfoglaló válogatás pongyolán összeállított életrajzi kronológiával indít (Teleki nem volt a Területvédő Liga elnöke, nem 1915-ben lett másodjára parlamenti képviselő, nem 1913 és 1916 között volt a Turáni Társaság elnöke, nem 1913-ig vezette a Földrajzi Intézet Rt-t, a nagysomkúti választókerület nem Somogy megyében van – és ez még csak az első oldal), majd minden kronológiai vagy egyéb rendet nélkülözve következnek fotók és egyéb dokumentumok. Vannak levéltári iratok fakszimiléi (a többség tökéletesen érdektelen), Franz Haldernek, a német szárazföldi haderő vezérkari főnökének angolra fordított és az interneten fellelt naplójából vett szemelvények, törvényszöveg, újságcikk, a Teleki-féle búcsúlevelek pixeles változata, valamint két vers, illetve úgynevezett „szakvélemények” Teleki haláláról.

Kár, hogy a szerzőnek senki nem segített a bibliográfia összeállításán, és ő mások munkáit sem tanulmányozta figyelmesen: nem szokás például minden egyes levéltári csomót, tételt és parlamenti naplókötetet külön sorban megjelölni, teljes könyvészeti leírással. Bár kétségkívül jól mutat, ha két és fél oldalon keresztül lehet sorolni a felhasznált dokumentumokat, valójában annyiról van szó: a szerző átnézett kéttucat, nem is teljes csomót a Külügyminisztérium és a Miniszterelnökség levéltárából és elolvasott néhány parlamenti naplót. Az automatikus másolás ráadásul azt eredményezte, hogy az egyszer leírt hiba megsokszorozva került be a kötetbe, így a Franz Halder naplójára tett utalások mind hibásan viselik az őrzési helyként fungáló Kansas állam nevét, illetve a szerző rosszul írta az Athenaeum Kiadó nevét is – összesen harmincháromszor. Nyári Gábor nyilvánvalóan nem járt az Egyesült Államok fent nevezett levéltárában: történeti munkákban ilyenkor az url-t (esetleg mellé a letöltés idejét) szokás odaírni. Az idegen nevek leírásánál egyébként bántóan sok az elütés, ami figyelmesebb szöveggondozói munkával biztosan elkerülhető lett volna (Wilhelmstrasse, Brownsville, Weizsäcker, New Jersey, Ciano, War Cabinet, Giornali, kisbetű–nagybetű tévesztések stb.).

Az ügytelenségén túl etikai problémákat is felvet, hogy Nyári olyan forrásokat is feltüntet a listáján, amelyeket bizonyosan nem olvasott, sőt a hivatkozásokat is másoktól emelte át, az eredeti hely megjelölése nélkül. Így például biztosan nem volt kezében Otto von Erdmannsdorff egykori budapesti német követnek csak a berlini külügyi levéltárban

elérhető diplomáciai emlékirata (*Die politischen Ereignisse in Ungarn während der Zeit vom Mai 1937 bis Juli 1941*), amelynek hivatkozásait egyszerűen átvette Czettler Antal művének 146. és 149. oldalairól (illetve a hozzájuk tartozó 90., valamint 104. jegyzetből), majd saját táblatlként hivatkozott rájuk (34–35). Hasonló a helyzet Pelényi János irathagyatékával is, amelyet Nyári nem látott, hanem elégségesnek vélte kijelenteni, hogy „az eredeti levelek a stanfordi Hoover Intézetben vannak, de Pelényi és Borbándi is pontosan idézi ezeket” (67): minden bizonnyal így van, de vajon Nyári Gábor hogyan győződött meg a pontosságukról? És vajon elegendő alap-e ez arra, hogy felhasználta irodalomként tüntessük fel a Kaliforniában lévő iratokat? A lábjegyzetekben általában is sok a hivatkozás olyan művekre, amelyek vagy elavultak (C. A. Macartney először 1956-ban megjelent munkája), vagy nem történelmi szakmunkák (Török Bálint könyve Szent-Iványi Domokosról), vagy állításaik köszönő viszonyban sincsenek a mégoly közismert, a kifejezés legegyszerűbb, faktológiai értelmében vett történelmi tényekkel (Zakar András),³ míg fontos művekről említés sem esik.⁴

A tévesztések felől fordítsuk azonban figyelmünket a kötet tartalmi gondjaira. A könyv a *Teleki Pál második miniszterelnöksége 1939–1941* alcímet viseli, és a hátsó borító ismeretetőjében is azt találjuk, hogy „számos, eddig kevésbé ismert és teljesen ismeretlen hazai és külföldi forrás felhasználásával kerül bemutatásra Teleki kül- és belpolitikája”. A kötetben teljesen ismeretlen forrás kevés van: az Újpesti Elemér hagyatékából előkerült dokumentum, és a kisszámú újdonság közé sorolható még néhány, az amerikai–magyar viszonyra, illetve a Miniszterelnökség propagandamunkájára vonatkozó iratcsomó áttekintése a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában. A bevezetőben azonban Nyári Gábor tovább szűkítette könyve akciórádiuszát: „E kötet elsősorban külpolitikai folyamatokkal foglalkozik” (13).

A szerző mindösszesen három témával foglalkozik részletesen a kötetben: az államvezérkar ügyével, a magyar emigráns kormány felállításának kísérletével és Teleki Pál halálának körülményeivel – ezek közül egy számítható külpolitikai témának. A többről a mű legjobb esetben is csak elnagyolt és sokszor pontatlan leírásokat ad, eddig publikált munkák alapján. Hosszan lehetne sorolni a hiányokat külpolitikai és belpolitikai téren a kötet ígéreteihez képest, de vizsgáljuk meg inkább azt, ami benne van.

Nyári művében található ugyan két oldal (91–93) a zsidótörvényekről, és még annál is kevesebb a területi revízióról. Az állami antiszemitizmusról szólva Nyári a német

³ A Teleki halálát tárgyaló részben az övé a leghivatkozottabb mű, az érdemi lábjegyzetek csaknem negyedében szerepel a neve.

⁴ Például HORNYÁK Árpád könyvének (*Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927*, Forum, Újvidék, 2004) említését azért is hiányolom, mert a szerző a Teleki-féle búcsúlevelek értelmezésében kulcspozícióba helyezi az 1926-os mohácsi beszédet, Vizi László Tamás tanulmánya alapján, de a levéltári forrásokon nyugvó Hornyák-művet meg sem említi. Szintén megért volna egy említést a FRANK Tibor szerkesztette kötet: *Roosevelt követe Budapesten – John F. Montgomery bizalmas politikai beszélgetései 1934–41*, Corvina, Budapest, 2002. A hivatásrendiségről röviden szólva, legalább az udvariasság okán érdemes lett volna megemlíteni két munkát: HÁMORI Péter: *Portugália mint „bezegország”. A magyar ifjúkatolikusok útkeresése és a portugál minta*, Valóság 1994/6., 56–66; ifj. BERTÉNYI Iván: *Fasiszta diktatúra vagy a keresztény társadalmi tanítás megvalósítása? Salazar rendszerének magyar megítélése a második világháború előtt Mihelics Vid: Az új Portugália című könyve alapján*, Protestáns Szemle, 2000/4., 237–259.

nyomást említi okként, állítása bizonyítását azonban elmulasztja. A belpolitikai fejezet nagy része a Nemzetpolitikai Szolgálat működésével és az Újpetery Elemér hagyatékából előkerült, *Sz-program*pont című dokumentummal foglalkozik. A keltezetlen iratból, amely egy „államvezérkar” felállítását tárgyalja, egy jövődöbéli technokrata, részben antiparlamentáris kormányzás körvonalai bontakoznak ki.

Az „államvezérkar” az 1938. év egyik slágerfogalma volt: Magyary Zoltán ’30-as évekbeli elképzelése nyomán ekkoriban kezdték el használni a nyilasok is. A dokumentum datálásával kapcsolatban gyanút keltő, hogy egyetlen, a szövegben idézett mű sem született 1938 után, és a megoldásra váró kérdések között szerepel a „zsidókérdés”, az „árja-paragrafus” (vagyis a zsidótörvények [255, 262]), illetve a szövegben egy szó sincs sem a világháborúról, sem az általa indukált kötött gazdálkodásról; sőt a revízióról mint majdan bekövetkező eseményről beszél(nek) benne a névtelen szerző(k) (266). A láthatóan több töredékből álló – mert például különböző írógépeken írott – anyagnak nincs sem szerzője, sem címzettje, legalábbis a közölt másolatban. A rávezetett, kézzel írott megjegyzések egészen bizonyosan nem Telekitől származnak. A szöveg befejezve sincs, mert egyszer csak félbeszakad a nyersanyag-gazdálkodásról szóló résznél, és a benne lévő sok „megoldandó!”, „alkotandó” és „meghozandó” arra utal, hogy szerzője/szerzői dolgozni akart(ak) még vele.⁵ Ebből kiindulva merész állításnak tűnik Nyárié, aki szerint „az emigráns kormány előkészületével párhuzamosan arra is született egy terv a külügyminisztériumban, hogyan lehetne Magyarországot a »föld alól« irányítani. Ez volt a szigorúan bizalmas »SZ program» (86). Földalatti kormányok ritkán foglalkoznak autópályaépítésekkel, hulladékkezeléssel és a távfűtés bevezetésével, és ezt általában nem a náci propagandaminisztérium szervezeti sémájára támaszkodva teszik. Márpedig a szöveg ilyes témákat taglal, rendkívül hosszan. Legvalószínűbb tehát, hogy egy, az Imrédy-féle autoriter kormányzáshoz kapcsolódó szakértői anyaggal, illetve annak töredékeivel van dolgunk. Azaz érdemes lett volna legalább esélyt adni egy másik forgatókönyvnek, amennyiben az anyag valamikor 1938 későtavaszán–nyarán született.⁶ Újpetery ebben az időben Imrédy személyi titkára volt, és emlékirata tanúsága szerint is foglalkoztatta a hivatásrendiség, illetve az államvezérkar ügye. Nyári Gábort azonban fellelkesítette a talált forrásanyag, és kritikai környüállásokkal sem foglalkozott, ahogy ő fogalmaz: a „morzsák összeszedése” (61) során. Az, hogy a könyv teljes terjedelmének csaknem ötödét foglalja el a dokumentum és annak ismertetése, mindenképpen aránytélvesztés.

A Teleki által tervezett emigráns kormány kérdése már jobban argumentált, és itt a washingtoni magyar követség anyagainak feltárásával új, sokkal ígéretesebb irány nyílhatott volna meg a szerző számára, ha nem erőltet olyasmit, amit az akcióban részt vevők

⁵ A kezdetlegességre utal az is, hogy a hivatkozott művek szerzőit több esetben elvettette a névtelen szerző.

⁶ Nyári egy blogbejegyzésben a datálást arra alapozza, hogy Újpetery az emigrációban időrendbe rakta az iratait, és ő ennek alapján az 1940. november–decembert valószínűsíti. A szövegben lévő tárgyi ellentmondásokat azonban nem oldja fel. Ráadásul azt a képzetet erősíti, hogy Telekinek köze van az irathoz, márpedig erre semmi nem utal. Lásd *Az Államvezérkar – Teleki Pál egy ismeretlen reformtervezete*, napitortenelemforras.hu 2016. március 9., http://napitortenelemforras.blog.hu/2016/03/09/az_allamvezekar_teleki_pal_egy_ujabb_reformtervezete.

sem gondoltak. Teleki Pál – Pelényi János washingtoni magyar követ kezdeményezésére – ötmillió dollárt helyzetetett letétbe az Egyesült Államokban a célra, majd 1940 tavaszán–koranyarán az összeg visszautalásáról intézkedett, amikor a nyugat-európai német győzelmek a terv elhalasztásának szükségességéről győzték meg. Ennyit állított maga Pelényi egy 1964-ben megjelent cikkében, és az ennek kapcsán készült magyar nyelvű forrásközlésében Borbándi Gyula 1966-ban, a müncheni Új Látóhatárban.⁷ Az események feltételezett leírásánál (a 78. oldaltól), elég magas a -hat, -het képzők aránya, ami arra utal, hogy Nyári csak találgat az elé került diplomáciai dokumentumok értelmével kapcsolatban.⁸ Levéltári források hiányában úgy teremti meg az oksági láncot az 1940. májusi visszakozás és Teleki 1941. áprilisi halála között, hogy Kádár Lynn Katalin könyve alapján hosszan ismerteti Eckhardt Tibor amerikai misszióját. Majd kijelenti, hogy Eckhardtnak nem az emigráns kormányfő szerepét szánták (amit egyébként maga a kispazda politikus sem állított), illetve hogy a miniszterelnök a brit–magyar kapcsolatok megszakadása esetére magánemberként való maradásra kérte Barcza György londoni magyar követet (bár ezt inkább csak Barcza állította). Mikor ezzel bizonyítani véli állítását, gyorsan kijelenti: „A Teleki–Pelényi terv meghatározott lépései az emigráns kormány megalapítására 1941. április 2-ig a legutolsóig teljesültek” (85) – holott ez egyáltalán nincs így. A végső bizonyítéknak szánt állítás Teleki állítólagos emigráns kormányfőségéről jól mutatja a szerző forráskezelésének hiányosságait. Nyári így ír: „Telekinek utolsó lépésként Pelényinek tett ígéretéhez híven repülőgépre kellett volna szállnia és megalapítania külföldön az emigráns kormányt. Gróf Sigray Antaltól érdeklődött is megbízható pilóta után.” És bár Pelényi sohasem említett hasonló ígéretet, az állítás alátámasztására a szerző szerint Zakar András *Gróf Teleki Pál halála* (Bécs, 1983) című könyvének alábbi sora szolgál: „Dr. Benőcs Zsigmond jogtanácsos lakásán [...] 1979. jan. 21-én közölte, hogy megbízható, jól tájékozott ismerősétől hallotta, Teleki bizalmasan megkérdezte régi barátját, gróf Sigray Antalt, vajon nem tudna-e ajánlani neki egy megbízható, jó pilótát”. Tehát a haláleset után harmincnyolc évvel egy, az ügygel nem tudni milyen kapcsolatban lévő, de 1941-ben éppen Miskolcon tevékenykedő jogtanácsos közli Zakarral, hogy meg nem nevezett jó barátjától hallotta, hogy az illető meg azt hallotta, hogy Teleki ezt kérdezte Sigraytól. Ezt a közlést bajosan lehet hiteles történeti információnak elfogadni.

Pedig a magyar és külföldi forrásokban való elmélyüléssel tovább lehetett volna szöni az emigráns kormány történetét. Bán D. András (ki tudja miért, csak angol változatában

⁷ JOHN PELENYI: *The Secret Plan for a Hungarian Government in the West at the Outbreak of World War II*, *The Journal of Modern History* 1964/2. 170–177; BORBÁNDI Gyula: *Teleki–Pelényi terv a nyugati magyar ellenkormány létesítésére*, *Új Látóhatár* (München) 1966/2., 155–170.

⁸ Ráadásul a felületes anyagismeret itt is megbosszulja magát: de Vienne volt budapesti francia követ 1940 eleji látogatásának leírásakor (78). Az „ügy”, amelyre meg akarták nyerni a francia diplomatát, nem az emigráns kormány ügye volt, hanem az erdélyi revízióé: ebben az időszakban ez volt a magyar külpolitika napirendjén. Ezért bombázták Teleki által szerkesztett szakértői anyagokkal Washington, Londont és Párizst. Egy emigráns kormányhoz aligha van szükség „statisztikai és földrajzi anyagokra” és egy ilyen kabinetnek bizonyosan nem Párizs lett volna a székhelye. Erről – az olvasótól elnézést az önidézésért – lásd ABLONCZY Balázs (szerk. és közread.): *Teleki Pál ismeretlen memoranduma az erdélyi kérdéstről*, *Pro Minoritate* 2004. tél, 64–65.

említett, de a szerző által nem különösebben hivatkozott) a brit diplomáciai források alapos ismeretében írott soraiban szerepel, hogy a budapesti brit követ jelentéseiben még 1941 elején is felbukkant egy magyar emigráns kormány ügye, jöllehet Bán D. maga elég szkeptikus volt ennek lehetőségével kapcsolatban.⁹ Ez valóban szóba került például Horthy és a brit követ megbeszélésein, de ennek a kormánynak sohasem Teleki lett volna a feje, hanem Bethlen István. Ő azonban a miniszterelnök öngyilkossága után lemondta esetleges szerepvállalását egy O'Malleynek küldött üzenetében.¹⁰ Tehát lenne itt kutatásra alkalmas matéria, csak nem források híján előadott spekulációk formájában.

Az emigráns kormány 1941 áprilisáig elhúzott íve és az *Sz-program*pont földalatti kormányának ötlete arra szolgál, hogy megerősítse a szerző többször előadott tézisét, amely szerint „nem kezelhetjük biztos tényként sem a gyilkosságot, sem az öngyilkosságot” (168), azaz kaput nyit a gyilkossági teóriáknak. Ahogy ő fogalmazott már kevésbé óvatosan egy interjúban: „De olyan sok a valóban gyanús körülmény, a valós értéket képviselő és szakmai körökben több esetben ignorált vagy nem ismert forrás, hogy véleményem szerint nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy Teleki öngyilkos lett.”¹¹ Érdemes itt leszögezni: Teleki Pál halálának körülményeivel kapcsolatban a Nyári Gábor által sokszor hangoztatott „új források” közül nem sokat sikerült találni. *Egyetlen* új dokumentumcsoport bukkan fel, az Esztergomi Prímási Levéltár halálesettel kapcsolatos néhány irata, amelyek azonban érdemi információt nem tartalmaznak, Nyári sem használja őket túl sokat.

A szerző Teleki Pál búcsúleveleinek vizsgálatára és a gyilkossági teóriák bizonyítására olyan „nemzetközileg is elismertségnek örvendő” pszichografológust kért fel, aki helyesbítheti a '80-as években már lefolytatott igazságügyi írásszakértői vizsgálat eredményeit. A Nyári Gábor által több nyilvános megszólalásában perdöntőként bemutatott elemzés és a bizonyításként csatolt igazolás tobzódik a kriminalisztikai szakvéleményeknél legalábbis nem bevett, indokolatlan felkiáltó- és idézőjelekben, komikumba hajló állításokban („Higgadtan próbált védekezni, taktikázni, időt akart nyerni. Számított arra, hogy az életére törnek, vigyázott! Kényszerítették az írásra”; és „kulturált, merész, bátor, elszánt, előrelátó, erős igazságérzet jellemzi, sok megvalósításra váró terve volt” – írja a szakértő a búcsúlevélről [161]). Az öngyilkosságot cáfoló szakvélemény (amelynek szerzője valamiért Teleki nevét is idézőjelek közé tette) „nemzetközileg is elismert” szerzője nemhogy egyetlen magyar vagy idegen nyelvű tudományos publikációt sem jegyez, nevére rákeresve jobbra ingyenes tárhelyszolgáltatókon működő honlapok bukkannak fel, ahol elemzéseit kínálja a párválasztásban, a genetikai tulajdonságok feltárásában és a banküzleti életben (akármilyen is legyen ez) érdekelték számára.¹² A szakvéleményt kiállító grafológus igazságügyi szakértői igazolványát egyébként az igazságügyi és rendészeti mi-

⁹ BÁN D. András: *Illúziók és csalódások. Nagy-Britannia és Magyarország 1938–1941*, Osiris, Budapest, 1998, 128–129.

¹⁰ The National Archives (London – Kew), Foreign Office, 371/26602. *O'Malley jelentései*, Budapest, 1941. január 23., 1941. január 26. és 1941. április 4.

¹¹ ILLIK Péter: „A Teleki-kutatásban még mindig sok a homályos folt” – interjú Nyári Gáborral, *ujkor.hu* 2015. november 7. <http://ujkor.hu/content/teleki-kutatásban-még-mindig-sok-homályos-folt-interjú-nyári-gáborral>.

¹² Lásd <http://drlepoldjosefne.mindenkilapja.hu/> és drlepoldjosefne.5mp.eu.

niszter 2008-ban érvénytelenítette, és neve e sorok írásakor sem szerepel az igazságügyi szakértői névjegyzékben.¹³ Mindent összevetve: a szóban forgó szakvélemény mindössze arra alkalmas, hogy komoly kételyeket támasszon a grafológiával mint tudománnyal és művelőivel szemben; ezoterikus magazinokba való közhelygyűjteménye nem visz közelebb Teleki halálának újragondolásához.

Jelenleg a miniszterelnök halálával kapcsolatos összes bizonyíték az öngyilkosság irányába mutat. Természetesen a tudományos tisztesség azt kívánja, hogy jelezzük: a kétely mindig fennáll. Ugyanakkor elég nehéz volna úgy tenni, mintha az öngyilkosság irányába mutató jelek garmadája és a merényletteóriák spekulációi ugyanakkora súllyal bírnának.¹⁴

A halálesettel kapcsolatban tudunk halomnyi eltűnt dokumentumról: hiányzik a Legfelső Honvédelmi Tanács 1941. április elsejei ülésének leirata, a Teleki holttestéről a helyszínen felvett halottszemle, illetve a boncolás jegyzőkönyve (amennyiben volt ilyen), a rendőrségi vizsgálat iratai. Lehetett volna egy sor fontos irányba elvinni a kutatást: ilyen a magyar–amerikai viszony a '30-as évek második felétől a háborúig vagy a Teleki-kormány tájékoztatáspolitikájának érdemi vizsgálata. Egyik szál sincs kibontva a kötetben. Helyette vannak az úgynevezett „morzsák”, és a körjük költött gondolatmenetek: egy félreértett forrás, egy történeti tényekkel ambivalens viszonyban lévő könyv állításai, egy obskúrus „szakértői vélemény” és egy történeti forrásokkal alá nem támasztott állítás az emigráns kormány sorsáról. Ez vezetne el Teleki meggyilkolásának valószínűvé tételéhez.

Ez így elég kevés. Morzsának is, panírnak is.

¹³ Igazságügyi Közlöny 2008. február 29., 571; újabban lásd <https://szakertok.im.gov.hu/Szakertok/SzakertoList> (letöltve: 2016. május 8.).

¹⁴ Ezért a szempontért köszönet Paksa Rudolf kollégámnak.